

КАПИТЕЛ 9 / CHAPTER 9⁹

PICTURESQUE IMAGES OF FELLAHS IN THE WORKS OF IVAN TRUSH

DOI: 10.30890/2709-2313.2025-39-03-013

Вступ.

Художник Іван Труш відомий прихильникам та історикам мистецтва як один з кращих пейзажистів та портретистів в українському мистецтві першої третини ХХ ст. Сюжетна лінія митця надзвичайно широка. Він малює рідну Галичину, карпатський край, Наддніпрянську Україну, здійснює творчі поїздки до Криму, Італії. Одна з самих яскравих сторінок його життя й творчості це творчі вакації до Єгипту та Палестини які він здійснив 1912 р. Завдяки цим мандрівкам Труш увійшов в історію образотворчого мистецтва України як ледве не єдиний художник-орієнталіст зазначеного періоду. Про це пишуть у своїх дослідженнях присвячених художнику практично всі мистецтвознавці та історики [1-5]. В більшості випадків науковці лише згадують окремі твори єгипетської тематики не проводячи докладний мистецтвознавчий аналіз самих робіт. По за увагою лишаються історичні обставини їх створення та хронологія та реконструкція каїрських подій пов'язаних з творчим процесом. Перебуваючи у Каїрі художник паралельно працює над декількома сюжетними лініями. Він робить чисельні етюди з мотивами Великого Сфінкса, мотивами з пірамідами, арабськими святинями. Окремою надзвичайно цікавою сюжетною лінією є його живописні роботи в яких Труш талановито відтворює образи місцевих мешканців долини Гіза – фелахів.

Епістолярій Івана Труша, його листи з Каїру до своєї дружини Аріадни що зберігаються у Архіві Труша (АТ) Національного музею у Львові, а також його живописні роботи та авторські світлини зроблені ним під час перебування в долині Гіза дозволяють зробити реконструкцію подій та обставин що відбувалися в цей час й відтворити історію картин де основними персонажами

⁹Authors: Yamash Yuri Volodumurovuch

Number of characters: 20207

Author's sheets: 0,51

картин ставали фелахи – нащадки прадавніх єгиптян [6-10].

9.1. Реконструкція подій біля великих пірамід.

Ранньою весною 1912 року Іван Труш здійснив довго омріяну творчу подорож до Єгипту та Палестини [11, С. 270].

Першим й основним пунктом його призначення та, відповідно, й об'єктом для чисельних живописних сюжетів став Каїр з його чисельними давніми пам'ятками та давньоєгипетськими святинями. За перший тиждень свого перебування художник поміняв три готелі, останній з яких був «Mena House» який знаходився біля самих пірамід. Для Труша тут було дуже зручно малювати піраміди й Великого сфінкса й не витрачати кожного дня три години трамваєм, щоб дістатися долини Гіза. Проте фешенебельний готель був дуже дорогий й художник погодився на пропозицію свого місцевого провідника оселитись у нього у сусідньому селі що було поруч [11, С. 272].

Алі, так звали провідника, молодий чоловік якого художник на початку помилково, не розуміючи різниці, сприймав за араба, був феллахом. Цей значний прошарок єгипетського населення - прямі нащадки давніх єгиптян, хоча зовні відрізнялись від арабів, але так само прийняли мусульманську віру, вдягались та й поводитись як теперішні володарі Єгипту.

Декілька днів молодик повсюди ходив за Трушем, виконував різні доручення (носив кошик з їжею та малярське обладнання). За це брав (умовно за пів дня що був при малярі) дві крони. Труш переконався що на нього можна покладатися у всьому. Кожного дня Алі наполегливо запрошував пана на гостину до себе. Й коли той нарешті погодився повів його до ближнього феласького села що межувало з долиною. Для художника ці відвідини були черговою пригодою. Було цікаво подивитись як живуть єгиптяни. Зі сторони Алі таке запрошення було одночасно ознакою доброзичливості й гостинності характерної для людей сходу, з іншого боку він мав маленьку надію що вмовить пана оселитися в нього й відповідно на цьому заробити. Угоди між художником

та провідником ніколи не сталося як би Труш не мав мужицьке походження й жити далеко не в панських покоях для нього було не в дивину.

Традиція феллахів будувати свої ліп'янки з глини та цегли-сирцю обмазаних нільським намулом походила з давніх часів. Нагромаджена одна на одну хата нагадували в купі фортецю-вулик, з прямокутними ячейками плоскі дахи яких вкривалися пальмовими листями. У теплом сухому кліматі таке перекриття було достатнім. Така домівка була й у Алі. Як правило феласький дім складався з однієї кімнати що мала земляну долівку половину якої займала велика плоска піч що топилась по чорному. Такий устрій Труш бачив у гуцульських хатах у верхах на полонині. Стіни не мали вікон, лише вентиляційні отвори.

Картини феласького побуту викликали й співчуття й природний жаль й наводили на сумні паралелі з його рідним народом, сценами власного дитинства. Єгиптяни й українці заслуговували на щасливу долю, але цього не сталося. Пращури феллахів побудували давні святині, храми, піраміди, що в новітню епоху пароплавів й паротягів, автівок й літаків, телеграфу й телефону, синематографу й фотографії викликають правдивий подив й захват. Це їх предки витворили пречудну теософію, астрономію, заклали підвалини сучасних наук, передали у спадок переконання у безсмертності душі, культуру трансформовану по часті у нашу християнську віру. До становлення освіченої Європи долучалась й Україна як прикладом (перша у світі конституція Пилипа Орлика) так й діями своїх достойників - Анна Ярославівна, Юрій Дрогобич, Богдан Хмельницький, Іван Сірко, Юрій Кульчицький, Микола Миклухо-Маклай, Іван Пулюй та багато ін. Ніхто з двох народів не заслуговував на злиденну долю. Сумно!

9.2. Образи фелашок.

Близьке знайомство з фелаською родиною спонукало Івана до нових мотивів які не входили до його попередніх планів. Він спочатку фотографував під час мандрівками поміж пірамід як батька так й сина. Потім почав їх

малювати - Алі біля входу до підземельного храму, сина Алі з глечиком до води.

На одній з картин Труша віднайдених в ході нашого дослідження зображена жінка з дитиною яка за нашими припущеннями може бути дружиною провідника художника (Рис. 1). Наша гіпотеза базується на достовірних обставинах проживання художника у фелаському селі й відповідних можливостях там малювати місцевих мешканців.

Рисунок 1. Труш І. Єгиптянка.

Атрибуція – часткова, підпис «Iw. Trusz», не датовано

Розмір – 33,1 × 23,1 [33,5 × 23,5] см.

Матеріал – картон, олія.

Власність, місце зберігання – Приватна збірка, Львів

Сюжет. На картині зображена єгиптянка, а більш конкретно – фелашка, корінна мешканка долини Нілу, яка тримає на плечах свою малолітню дитину. Жінка явно позує художникові.

Мотив який митець спостерігає написаний у єгипетському селі в долині Гіза біля пірамід де Труш зупинявся в одного з місцевих мешканців.

Провенанс. Картина «Єгиптянка» виставлялась на виставці у Києві й має бути зазначений у каталозі виставки творів українських художників ХІХ – поч. ХХ ст., що відбулась у Київському державному музеї українського мистецтва 1957 р. Також цей твір експонувався на ювілейній виставці Івана Труша до 150-річчя від дня його народження у Національному музеї у Львові 2019 р. (Кат 274).¹⁰

Робота була продана художником польському власникові, про що свідчить сигнатура зроблена латинкою. Підпис сумнівів не викликає, бо його накреслення є характерним для підписів Труша у згаданий період.

Характеристика роботи. Живописний твір „Єгиптянка” має характерні паралелі в техніці виконання, матеріалі та колориті з відомими аналогами з єгипетської серії Івана Труша що знаходяться у Національному музеї у Львові, а також, з роботами з приватних збірок. Серед особливостей творчої малярської манери можна відзначити, в першу чергу, чітке окреслення локальної кольорової плями, „оксамитовість” верхнього шару фарби, жваву живу лінію, якою художник віртуозно користується то посилює її, то чітко окреслює предмет, або використовуючи її без виділення в якості абрису кольорової плями. Другим важливим чинником при визначенні авторства є колорит, його тяжіння до вохристого сегменту з безліччю відмінних за температурою відтінків.

Художнику ніколи не вдалось би намалювати арабку, не то що намалювати, а навіть поспілкуватись не в присутності чоловіка. Інша справа мала бути з жінкою провідника Алі. Обмеження у фелахів були не такі суворі та обставини та відповідна довіра зіграла на руку художникові оскільки він оселився в їх

¹⁰ Біла О. Відомий і невідомий Труш: науковий альбом-каталог. Національний музей у Львові ім. Андрея Шептицького. Львів, 2019. С. 299.

хатині.

В Архіві Труша (АТ) у Національному музеї зберігається декілька авторських світлин Труша з фелашками, одна з яких може також бути дружиною Алі (Рис. 2-4). Існують також декілька живописних творів художника що зберігаються як у музейних збірках, так й у приватних колекціях написаних за сюжетами цих фотографій [12].

На одній зі згаданих світлин ми бачимо двох жінок. Одна з них тримає на голові великий глек та спілкувалась зі своєю знайомою односелицею (Рис. 2). Її співрозмовниця має на руках однорічного малюка. Жінки вдягнені в традиційний для цієї місцини одяг- чорні сукні з широкими довгими рукавами підперезаними під грудьми поверх широких штанів, на голові хустки. Фелашкі були босоніж й це також вказувало їх невисокий статус. З фото видно що вони про щось активно спілкуються, ділились своїми новинами..

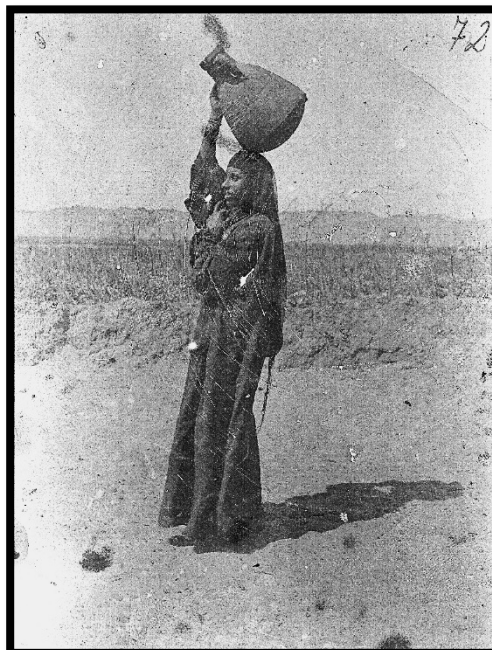
Якщо на першій знімці автором вдало зафіксовано випадкову побутову сцену, то на другій світлині фелашка відверто позує Трушеві (Рис. 3). Для цього кадру художник попросив її просто тримати глечик ніби вона десь має йти. Такий мотив з екзотичною жіночою фігурою йому був потрібен для подальших єгипетських живописних композицій, які він втілював по поверненні до Львова. Єгиптянка з глечиком на голові стала ідеальним стафажним елементом в нових живописних сюжетах.

Для третьої фотографії Труш попросив розвернутись в півоберта й присісти на каміння (Рис. 4). Саме з цього положення та ракурсу Труш написав портрет фелашки, й навіть, ймовірно, зробив це відразу після фотосесії. Хоча не виключено що цей портрет написаний пізніше з фото вже по поверненні до Львова.

Вона продовжувала незворушливо сидіти в тій самій позі коли художник її малював протягом півгодини. Тримати посмішку весь цей час не вийшло. На портреті була серйозною. Коли роздивлялась готову роботу мала подібні відчуття що й Леся Українка коли ту малював Труш. Було дивно й незвично. Більше радості принесли пару монет якими художник розрахувався за роботу.

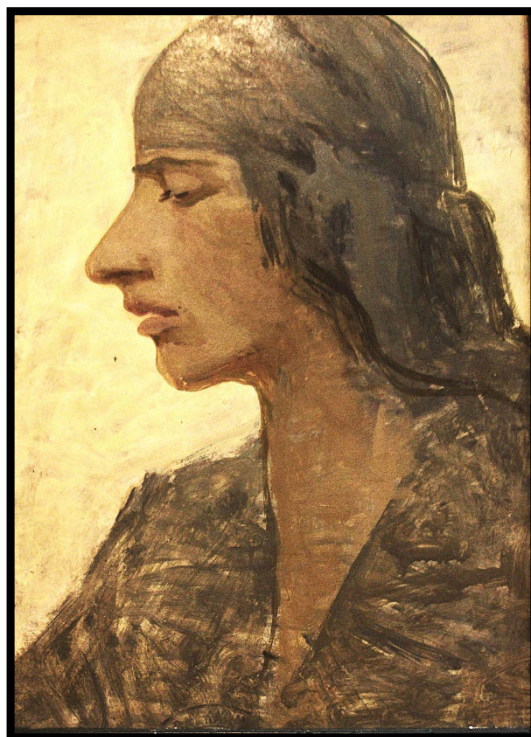
**Рисунок 2. Труш І. Фелашки. 1912 р.
чб фото. НМЛ. АТ-54888. Арк. 71.**

**Рисунок 3. Фелашка з глемом. 1912 р. чб
фото. НМЛ. АТ-54888. Арк. 72.**

**Рисунок 4. Труш І. Фелашка що сидить.
1912 р. НМЛ. АТ-54888. Арк. 73.**

**Рисунок 2. Труш І. Єгиптянка. [1912]
картон, олія, 40,1×30, 8. ПЗ**

9.3. Портрети фелаків.

Почата нова портретно-побутова сюжетна лінія не могла не тішити художника, а результати надихали її продовжувати. Труш мав помітити аналогію гуцульського та фелакського життя. Як синові селянина тема ця йому була близька й зрозуміла. Його тематичний живописний цикл «Наше життя» присвячений гуцулам й подолякам міг бути доповнений циклом «Їх життя» з єгипетським побутом та персоналіями. Фотографічний матеріал давав йому змогу опрацьовувати побутову тему дома у Львові по поверненні з подорожі. Труш скористався можливістю спілкування з місцевими мешканцями долини Гіза й спромігся на нашу думку додати до єгипетського доробку пару живописних типажів. Один з них є «Портрет Фелаха» що зберігається у Національному музеї, а також його авторська репліка з приватної збірки (Рис. 6).

Твір у 2010 р. був реставрований. Реставрація була здійснена на базі реставраційних майстерень Національного музею у Львові ім. митрополита А. Шептицького реставратором вищої категорії В. Волковим. Після проведення експертизи на зворотному боці картону поставлений штамп «Із досліджень Юрія Ямаша»

Сюжет — Погрудний портрет немолодого (середніх років) чоловіка з короткою бородою східної зовнішності, у білій сорочці без коміра, поверх одягненому темному халаті та в білому головному уборі. Аналог цієї картини знаходиться у Національному музеї у Львові („Арабський селянин”, 1928 р. Додаток 3) Із запису на музейній роботі зрозуміло що на портреті зображений фелак, мешканець долини Гіза /село біля єгипетських пірамід/. Фелахи за вірою мусульмани, насправді є нащадками давніх єгиптян, тобто не є арабами. Це означає що музейна робота має неправильну назву. З історії подорожі Труша зрозуміло, що портретуємий міг бути одним з провідників художника, з яким він мав приязні стосунки.

Провенанс. Картина «Єгиптянка» виставлялась на виставці у Києві й має бути зазначений у каталозі виставки творів українських художників ХІХ – поч.

XX ст., що відбулась у Київському державному музеї українського мистецтва 1957 р. Також цей твір експонувався на ювілейній виставці Івана Труша до 150-річчя від дня його народження у Національному музеї у Львові 2019 р. (Кат 274).

Робота була продана художником польському власникові, про що свідчить сигнатура зроблена латинкою. Підпис сумнівів не викликає бо його накреслення є характерним для підписів Труша у згаданий період.

Характеристика роботи. Твір, враховуючи ступінь детальної прописки та розмір, можна віднести до малоформатних картин (на відміну від етюдів).

Рисунок 6. Труш І. Феллах. Атрибуція – часткова, підпис «I. Trusz», не датовано

Розмір – 39,5 (6) × 32,8 см

Матеріал – картон, олія.

Власність, місце зберігання – Приватна збірка, Львів

Живописний образ виконаний у притаманній для творчості Труша, стосовно портретного жанру, академічній манері. Її ознаками це відсутність стафажних деталей, нейтральне тло, три четвертне положення натури. Практично більшість портретів художник пише за цією схемою. Цінність роботи полягає у майстерній передачі характеру людини, що своєю чергою доводить факт приналежності портрета пензля високопрофесійного досвідченого художника. Перед нами повстає людина мужня, сильна, що має власну самооцінку та достоїнність і одночасно, що особливо відчувається у переданому погляді, людина зі складною долею. Бічне освітлення рельєфно окреслюють вилиці селянина. Впалі щоки які художник підкреслює, говорять про вік чоловіка сповнений важкою працею. Перед нами оживає персонаж давньоєгипетських фресок, чи рельєфів. Його легко уявити будівничим пірамід, жерцем і навіть фараоном. Труш чітко усвідомлював, коли працював над портретом, кого він малює. Це бажання передати дух єгипетської ментальності йому добре вдається. Композиція портрета, яка тяжіє до трикутної конструкції переконливо організована. Темне засмагле обличчя фелаха добре виділяється на контрасті натурального ясного обрамлення – білої сорочки та головного убору. Важкість основи композиційного трикутника, яка тримає всю структуру досягається зеленкувато-сірою плямою верхнього одягу. Ознакою, що підтверджує авторство Труша є досконалий вивірений рисунок та рухлива лінія, яка окреслює форми, легкість і впевненість у покладанні мазка, гармонія кольорових плям. В колориті переважають стримані відтінки. В загальному, стилістичні відмінності роботи мають явну паралель з наведеними у списку аналогами, особливо з „Арабський селянин”, 1928 р. (Для творчості Труша характерно створення малярських реплік, в яких він намагається удосконалити композицію, що і відбувається у нашому варіанті.)

Невеликий розмір картини, у порівнянні з музейним аналогом, де зображений той самий чоловік, наявність більшої кількості деталей у зображенні (орнамент на головному уборі), говорять про первинність «нашої» роботи, навіть можливість її натурного написання. Цей факт підкреслює її

унікальність.

Основа під живопис, ґрунт. Художник, як більшість його колег, сам ґрунтує основу (картон). Трушевий авторський ґрунт (клеювий, або олійний) має свої особливості. Відзнака Трушевого метода ґрунтування картону полягає у двосторонньому перекритті площини картону, хоча для художника це не обов'язкове правило (може ґрунтуватися лише лицьова частина). Робиться це широким флейцом досить прозоро і хаотично. В завершеному варіанті ґрунт не утворює однорідної поверхні. Двосторонній метод ґрунтування здійснюється з метою запобігання подальшої деформації картону. Ґрунт лише з однієї сторони надалі не гарантує зберігання ідеально рівної площини. Зі сторони ґрунту картон може викручуватися, чого художник намагається уникнути. Друга важлива особливість авторського ґрунтування полягає в застосуванні імприматури. Використання тональних ґрунтів також має конкретну мету – надання твору відповідного колористичного відтінку. У більшості випадків художник вживає вохристу, в нашому випадку вохристо-зеленкувату імприматуру. Вживання подібного ґрунту впливає і на колорит самої роботи. Прозорі шари фарби при покладанні на імприматуру набувають відповідних відтінків, що ми і помічаємо в портреті фелаха.

Портрет фелаха з приватної збірки є авторською реплікою живописного образу «Феллах» з фондової колекції Національного музею у Львові. Примітно що зі зворотної сторони музейної роботи Труш підписав назву картини «Феллах» (це є рідкісний випадок авторського підпису), та більше того записав роз'яснення до назви, вказавши що феллах – то є рільник. Як авторові, Трушеві більш важливо не просто вказати ім'я людини зображеної на портреті, а підкреслити його соціальний статус який викличе більше зацікавлення чим абстрактне нікому не відоме ім'я єгипетського селянина Алі. Треба також зазначити що у приватних збірках знаходяться інші портрети які можна віднести до категорії фелаських живописних образів Труша, але які потребують додаткових мистецтвознавчих досліджень (Рис. 7).

Рисунок 7. Труш І. Чоловік у тюрбані. 1914 р. картон, олія, 20 x 24,5.

Приватна збірка

Висновки.

Дослідження живописного доробку Івана Труша єгипетської тематики дозволяють виокремити групу творів художника присвяченого побуту та образам єгипетських селян фелаків. Художник з притаманною йому майстерністю талановито відтворює живописними засобами, фотографічно фіксує портрети мешканців долини Гіза в околицях Каїру і цей доробок митця, безумовно мистецької вартості в наш час набуває значної історико-документальної вартості. Базовий матеріал на якому ґрунтуються дослідження – архівні документи, епістолярій митця, вінтажні світлини, твори художника з музейних та приватних колекцій дозволили провести не лише мистецтвознавчий аналіз, а й здійснити реконструкцію окремих подій пов'язаних з перебуванням Труша у фелакському селі та обставинами написання окремих картин у цій місцині. Важливішим результатом досліджень цієї тематики у творчості художника є визнання вагомості та унікальності його

єгипетського живописного доробка в українському та європейському мистецтві початку XX ст. та підтвердження його реноме художника-орієнталіста. Оскільки основна частина живописних картин Івана Труша знаходиться у приватних збірках й практично не досліджена єгипетська побутово-портретна тематика художника повністю не розкрита й вимагає подальшої пошукової роботи та мистецтвознавчого аналізу.

Verweise / References

Chapter 1.

1. Employment in the environmental goods and services sector in Europe. European Environment Agency. URL: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/employment-in-the-environmental-goods> (date of access: 05.05.2025).
2. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org/home/en> (date of access: 01.05.2025).
3. Бебко С. В., Кундєєва Г. О. Розвиток біоекономіки як інструмент зміцнення продовольчої безпеки держави. *Зелена трансформація та стала біоекономіка : монографія*; за наук. ред. А.А. Олешко, О.Ю. Будякової. Київ: КНУТД, 2024. С. 228-246.
4. World Economic Forum. The Global Risks Report 2023. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-20223> (date of access: 05.05.2025).
5. Прядко І. В., Каргашева С. Д. Роль природних ресурсів в економічному зростанні країни. *Modern Economics*. 2021. № 27(2021). С. 145-151. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V27\(2021\)-20](https://doi.org/10.31521/modecon.V27(2021)-20).
6. Дубовіч І. А., Адамовський О. М., Васишин Х. Р., Перхач О. Р., Волковська Ю. І., Петрецькі Н.-М. Екологічна економіка: інструмент реалізації концепції сталого розвитку. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2021. Вип. 23. С. 117-129. DOI: <https://doi.org/10.15421/412133>.
7. Стратегія біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя. Звернення Комісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського Економічно-Соціального Комітету та Комітету Регіонів / пер. з англ. О. Осипенко; ред. та адапт. А. Куземко та ін. Чернівці: Друк Арт, 2020. 36 с.
8. Олешко А. А., Ольшанська О. В., Будякова О. Ю., Бебко С. В. Розвиток стійкої біоекономіки: досвід Європейського Союзу та можливості для України. *Агросвіт*. 2022. № 3. С. 64-69. DOI: 10.32702/2306&6792.2022.3.64.

9. Сфера біотехнологій України. Аналіз міжнародного досвіду, статистичних даних та опитування експертів галузі про проблеми та перспективи розвитку сфери. URL: https://ces.org.ua/biotechnology_of_ukraine/ (дата звернення 03.05.2025).
10. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. Березень 2023, Світовий Банк, Уряд України, Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй. 164 с. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062823034041908/pdf/P18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4.pdf>. (дата звернення 03.05.2025).
11. Nivievskyi, Oleg; Neyter, Roman; Mkrtchian, Alexander; Müller, Daniel. Impact of Russia's War on Ukrainian Agriculture. *Repository for Publications and Research Data*. 2024. № 3. <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000665476>.
12. Environmental Performance Index. URL: <https://epi.yale.edu/measure/2024/AGR> (date of access: 05.05.2025).
13. Органічне виробництво в Україні. Міністерством аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/organichne-virobnytvo/> (дата звернення 05.05.2025).
14. Вострякова В., Зайцева-Чіпак Н., Фау Є. Інноваційний розвиток біоекономічного потенціалу України. Вінниця. 2024. 52 с.
15. Bashlai S., Pihul O., Somushkin V., Glukh V., and Kulahin D. Environmental management of modern international corporations in the context of sustainable development. *E3S Web of Conferences*, 559 (2024) 01001. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202455901001>.

Chapter 2.

1. Micro, small and medium-sized businesses: resilience in times of war, potential for the reconstruction of Ukraine. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2024/02/2/709420/>
2. Assessment of the impact of the war on micro, small and medium-sized

enterprises in Ukraine. URL:

<https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>

3. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Challenges and trends. What awaits business in 2025? URL: <https://epravda.com.ua/biznes/vikliki-i-tendenciji-shcho-chekaye-na-biznes-u-2025-roci-801630/>
5. Benteznyi 2025. Why Ukraine's economy will slow down - what does it mean for everyone? URL: <https://hromadske.ua/ekonomika/233773-benteznyi-2025-rik-chomu-ekonomika-ukrayiny-upovilnytsia-i-shcho-tse-znachyt-dlia-vsikh>
6. What foundation for the development of entrepreneurship is the state laying? URL: <https://epravda.com.ua/columns/2024/04/08/712091/>

Chapter 3.

1. Amabile T.M. (1996). Creativity in Context. Westview Press. 270p.
2. Antoniuk L.L. (2021). Innovative Development of Enterprises. *KNEU Scientific Bulletin*, vol. 5, pp. 45–58.
3. Biletska, K. (2015). Kontseptualni zasady formuvannia potentsialu kreatyvnoho menedzhera [Conceptual foundations of forming the potential of a creative manager]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 3(2), 112–117.
4. De Bono E. (1992). Serious Creativity: Using the Power of Lateral Thinking to Create New Ideas. HarperBusiness. 324p.
5. Florida R. (2002). The Rise of the Creative Class. Basic Books. 404p.
6. Hrishnova O.A. (2019). Labor Creativity in Socio-Economic Systems. *Bulletin of NTUU KPI*, issue 3, pp. 60–74.
7. ICAO (2023). Digital Transformation in Global Aviation. *ICAO Reports*. Pp.5–27.
8. Marchenko I.V. (2020). Transformational Leadership in Creative Management. *Visnyk LNU*, issue 2, Pp. 33–48.

9. OECD (2022). The Future of Work and Skills. *OECD Publishing*. Pp. 10–39.
10. Ostrovska, H. (2017). Kreatyvne myslennia yak instrument upravlinskoi novatsii [Creative thinking as a tool of managerial innovation]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, 2, 45–54.
11. Prohnyimak, O. (2018). Kreatyvnyi menedzhment yak samostiina naukova dystsyplina [Creative management as an independent scientific discipline]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya Ekonomika*, 1(51), 130–134.
12. Sherstiuk, R., & Malyuta, L. (2021). Nova paradyhma menedzhmentu znan: intehtratsiia kreatyvnykh pidkhodiv [New paradigm of knowledge management: integration of creative approaches]. *Upravlinnia proektamy ta rozvytok virobnytstva*, 3(63), 48–55.
13. Solovyov, I., & Shashkova, N. (2020). Stanovlennia kreatolohichnoho pidkhodu v upravlinnia innovatsiiamy [Formation of the creatological approach in innovation management]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, 865, 92–98.
14. Svydruk, I., & Turyanskyi, Yu. (2019). Kontseptualni osnovy kreatyvnoho upravlinnia v umovakh hlobalizatsii [Conceptual foundations of creative management in globalization conditions]. *Ekonomichniy prostir*, 5, 75–82.
15. Zadorozhnyuk, N. (2016). Kreatyvni zdibnosti osobystosti yak faktor efektyvnoho upravlinnia [Creative abilities of personality as a factor of effective management]. *Efektyvna ekonomika*, 8, 1–6. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua>

Chapter 4.

1. Андрощук Л. Лідерство в освіті: сучасні концепції та виклики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. 2021. Вип. 3. С. 22–28.
2. Базильова С. Цифрова трансформація освіти: управлінські виклики.

- Інформаційні технології в освіті*. 2022. Вип. 53. С. 92–98.
3. Горук Н. Формування освітньої політики в системі публічного управління: сучасні виклики. *Наукові записки НаУКМА*. 2020. Том 3. С. 45–51.
 4. Дрозд О. Оцінювання якості управлінської діяльності керівників закладів освіти. *Управління школою*. 2022. № 5–6. С. 40–44.
 5. Зверєва І. Організаційна культура освітніх закладів: управлінський аспект. *Освіта та управління*. 2019. Том 22. № 2. С. 57–64.
 6. Князева І. Розвиток цифрових компетентностей у системі освітнього управління. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. Том 89. № 1. С. 73–81.
 7. Кравченко Л. Управління закладом освіти в умовах децентралізації: теоретичні аспекти. *Державне управління: теорія та практика*. 2020. № 2. С. 122–127.
 8. Лук'янова Л. Стратегічне управління інноваційним розвитком освіти. *Освітологічний дискурс*. 2022. Вип. 4. С. 99–106.
 9. Мельник С. Інноваційні стратегії в управлінні розвитком закладів освіти. *Управління розвитком*. 2022. № 2. С. 14–19.
 10. Назарова Г. Децентралізація і зміна управлінських практик у сфері освіти: виклики для громад. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2021. № 2. С. 133–139.
 11. Остапчук І. Інноваційні підходи до менеджменту в освіті: новітні тенденції. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2021. № 1. С. 66–72.
 12. Пшенична О. Теоретико-методологічні засади управління змінами в закладах освіти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2021. Вип. 52. С. 123–127.
 13. Савченко Л. Менеджмент освітніх інновацій: концепції та механізми. *Освітній простір України*. 2022. Вип. 1. С. 84–91.
 14. Сидоренко В. Технологія кооперативного навчання в процесі формування комунікативної компетентності учнів 5–7 класів (дидактичний інструментарій). *Українська мова і література в школі: наук.-метод.*

журнал. Київ, 2014. Вип. 8. С. 8–15.

15. Юрченко М. Сучасні тенденції розвитку публічного управління освітою в Україні. *Вісник НАДУ*. 2020. № 1. С. 51–57.

Chapter 5.

1. Анненков І.П. Моніторинг якості освіти у ЗВО URL: <http://e-learning.onu.edu.ua/stati/pedagog-ka-visho-shkoli/an-nkova-p-mon-toring-jakost-osv-ti-u-vnz.html>
2. Антонюк К.В. Розвиток механізмів внутрішнього забезпечення якості вищої освіти URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7652/1/20171006_Effect_P154-168.pdf
3. Барабась Д. О., Омеляненко Т. В. Студентоцентризований підхід – мотиви та результати активізації наукових пошуків дослідників-початківців URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7652/1/20171006_Effect_P154-168.pdf
4. Батенко Л.П. Підходи до оцінювання результатів навчання в контексті студентоцентризму URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7652/1/20171006_Effect_P154-168.pdf
5. Бочуля Т.В. Інноваційність навчального процесу: зміна парадигми, орієнтація на майбутнє URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7652/1/20171006_Effect_P154-168.pdf
6. Галіахметов І.А. Студентоцентризований підхід до формування змістової складової компетенції студента URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7652/1/20171006_Effect_P154-168.pdf
7. Лавриненко В.М. Історико-економічні виміри студентоцентрованого навчання URL:

https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7652/1/20171006_Effect_P154-168.pdf

8. Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті

URL:https://kneu.edu.ua/userfiles/Department_of_International_Economics_and_manageme/studentozentruzsm.pdf

Chapter 6.

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки [Електронний ресурс]. URL: sqe.gov.ua/bezpechneosvitnieseredovishhe-novi-vim/
2. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : навч.-метод. посібник / І. Д. Бех - К. : ІЗМН, 1998. - С. 107.
3. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати: Метод. рекомендації. Київ, 2022. 52 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730974/>
4. Методичні рекомендації щодо роботи з пацієнтами-ветеранами та учасниками бойових дій» на сайті INgenius https://ingeniusua.org/sites/default/files/other_file/veteran-1_0.pdf
5. Ми пережили. Техніки відновлення для сімей військових, цивільних та дітей: практ. посіб. для внутрішньо переміщених осіб, демобілізованих та їхніх сімей / Психологічна кризова служба ГО «УАФПНПП», Посольство Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії в Україні. [авт.- уклад. Г. Циганенко, О. Масик, О. Григор'єва та ін.] за наук. ред. Г. В. Циганенко. — Київ, 2018. — 100 с.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України м. Київ. від 29 серпня 2024 р. № 1225. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти».
7. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців - Київ, 2020. 192 с. Загальна редакція: К. Возніцина, Л. Литвиненко

8. Олексенко С.В. Аналіз змісту психологічної компетентності вчителя історії в умовах війни та в повоєнний період /International scientific periodic conferences Series "Sw-Ger Conference proceedings" 2023 (28-01). - с. 53-57.
9. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – 208 с. Заг. ред.: Н. Пророк [Електронний ресурс]. URL: <https://surl.li/ckeapa>
10. План заходів на 2024-2026 роки з реалізації Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 р. № 572-р. <https://surl.li/iwenxp>
11. Попіль М.І. Психологічні проблеми спілкування. Тексти лекцій / М.І. Попіль. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2010. - 222 с.
12. Посібник для тренера «Люди з досвідом війни. Гідність. Взаємодія» Авторський колектив: Акименко Ю.Ф., Кириленко М.І., Лахтадир А.М., Одиниця В.В. , ГО «Безбар'єрність». 2023 р.
13. Постанова Кабінету міністрів України №1338 від 29.11.2022р.
“Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб”
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text>
14. Практичне керівництво для психологів та соціальних працівників. Організація соціально-психологічної допомоги дітям та їхнім сім'ям, переміщеним в регіони України з тимчасово окупованих територій та районів проведення антитерористичної операції. К.: Етна 1, 2015. 111с.
15. Романчук О.І. Психотравма та спричинені нею розлади: прояви, наслідки й сучасні підходи до терапії / О. Романчук // NeuroNews, 2012. — 30–37.

Chapter 7.

- 1.Eragamreddy N.M. International Journal of Social Science Humanity and Management Research. 2024. V.3. Issue 12. P.1573-1586. DOI:

10.58806/ijsshmr.2024.v3i12n05 I

2. Ghafar Z.N. The Role of Artificial Intelligence Technology on English Language Learning: A Literature Review. Canadian Journal of Language and Literature Studies. 2023. Vol 3. Issue 2. P.17-31. DOI:10.53103/cjlls.v3i2.87
3. Georgiou G.P. Differentiating between human-written and AI-generated texts using linguistic features automatically extracted from an online computational tool, Arxiv:2407.03848. Computer Science.Computation and Language. Cornell University. 2024. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2407.0364>
4. Liao, W., Liu, Z., Dai, H., Xu, S., Wu, Z., Zhang, Y., ... & Li, X. (2023). Differentiating ChatGPT-generated and human-written medical texts: quantitative study. JMIR Medical Education, 9(1). <https://mededu.jmir.org/2023/1/e48904/>
5. Magami A. Concepts of Borrowings in Modern Science of Linguistics, Reasons of Borrowed Words and Some of Their Theoretical Problems in General Linguistics. International Journal of English Linguistics. 2015. V.5.Issue 6. P.157-158. DOI:10.5539/ijel.v5n6p157
6. Thamil S.V., Vaishnavi. B. Comparison on Applications and Impact of AI in English Grammar Learning. Recent Research Reviews Journal. 2024.V.3. Issue 2 P.357-369. DOI: 10.36548/rrrj.2024.2.004
7. Ulfa K. The Transformative Power of Artificial Intelligence (AI) to Elevate English Language Learning. Majalah Ilmiah Methoda. 2023.V.13.Issue 3. P.307-313. DOI:10.46880/methoda.Vol13No3.pp307-313
8. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news>
9. Cambridge Dictionaries Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
10. The New York Times. URL <https://www.nytimes.com/>

Chapter 8.

1. Юрчишин В.Д. Історичні форми кримінального процесу країн Європи в контексті міжнародних стандартів: сутність та класифікація. URL: Зміст (nuoua.od.ua)

2. Packer H. Two Models of the Criminal Procedure / H. Packer // University of Pennsylvania Law Review. – 1964. – VOL. 113. – P.1-68. URL: Two Models of the Criminal Process (upenn.edu)
3. Сучасний кримінальний процес країн Європи: : монографія [В. В. Луцик, В. А. Савченко, В. І. Самарін та ін.]; за ред. В. В. Луцика та В. І. Самаріна. – Харків: Право, 2018. - 792 с. URL: FILE VIEW (ukr.net)
4. Власова Г.П. Види кримінального процесу: історично-правові аспекти. URL : FILE VIEW (ukr.net)
5. M. Delmas-Marty, J.R. Spencer. European Criminal Procedure Cambridge, 2004. – 717p. URL.: 0521591104pre_pi-lvi (loc.gov)
6. Т. Фоміна, О. Хань. Історичні форми кримінального процесу: Текст лекції. ХНУВС, - 2023. URL.: FILE VIEW (ukr.net)
- 7 Песцов Р.Г., Дубчак Л.С., Горінов П.В., Гавронська Т.В., Деркачова Н.О. Наукові підходи щодо розуміння моделі, типу та форми кримінального процесу. International periodic scientific journal Scientific World Journal Issue No 27 Part 3 November. - Academy of Economics named after D.A. Tsenov Bulgaria. - 2024. - 167p. URL: <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/issue/view/swj27-03/swj27-03>
8. Українська Біблія онлайн в перекладі Івана Огієнка. Старий Заповіт. URL: <http://www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/evangelie-ot-matfeja.html>
9. І.Я. Фойницький. Курс уголовного судопроизводства. Т.1 Издание 4-ое С.-Птб. Из-во «Общественная польза», 1912. - 579 с. URL:file:///F:/%D0%A4%D0%9E%D0%99%D0%9D%D0%98%D0%A6%D0%9A%D0%98%D0%99%20%D0%A2.1.pdf
10. Санжаров В.А., Павлюх О.А. Санжарова Г.Ф. Четвертий Латеранський Собор 1215 року : тпадиції і новації в канонічному праві.URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41761/1/H_Sanzharova_O_Pavlyuh_LSEJ_6_FRGF.pdf
11. А. Ю. Ішко. Кримінальний Ордонанс 1670 року - джерело кримінального процесуального права Франції епохи абсолютизму. URL:ugolovnyu-

ordonans-1670-g-kak-istochnik-ugolovno-protssessualnogo-prava-frantsii-epohi-absolyutizma.pdf

12. Ordonnance criminelle // Recueil général des anciennes lois françaises, depuis l'an 420 jusqu'à la Révolution de 1789 / Éd. F.-A. Isambert et al. Vol. 18. Paris, 1829. P. 371–423. URL: Recueil général des anciennes lois françaises, depuis l'an 420 jusqu'à la révolution de 1789 .. : France : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive
13. Кароліна. Кримінально-судове уложення Карла V. Переклад, проф. С. Я. Булатова. Алма-Ата, 1967. URL: Каролина (krotov.info)
14. Пєсцов Р.Г., Мікулін В.П., Костюшко У.В., Войтюк Д.В. Інквізіційний процес, як історична форма кримінального процесу. Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference Actual problems of learning and teaching methods. Vienna, Austria December 06 – 09, 2022.- 580p.
15. Piestsov R.G. Sukhytska N. Shytyi S.I. Derkachova N. Voitiuk D. Inquisitorial process as a historical form of criminal process in the Western European countries in the middle ages era. International periodic scientific journal Scientific World Journal Issue No 22 Part 3 November. - Academy of Economics named after D.A. Tsenov Bulgaria.- 2023. - 124p.
URL: <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/issue/view/swj22-03/swj22-03>
16. Criminal Appeal Act 28th August 1907 year. URL: <https://www.legislation.gov.uk>

Chapter 9.

1. Basanez T. Ivan Trusz ein europaischer Maler aus der Ukraine. Duren. 1997. 183 s.
2. Голубець М. Іван Труш. Література і мистецтво, 1941. № 4. С. 48-50.
3. Гудзович М. Іван Труш. Образотворче мистецтво. 1940. № 5. С. 10-12.
4. Островський Г. І. І. Труш. Нарис про життя та творчість. К. : Мистецтво, 1955. 88 с.
5. Нановський Я. Іван Труш. К : Мистецтво, 1967. 88 с.: іл.
6. Лист І. Труша до Аріадни Труш (Драгоманової). Каїр, 29 березня 1912 р.

- НМЛ. АТ-54888/2. Арк. 66.
7. Лист І. Труша до Аріадни Труш (Драгоманової). Каїр, 4 квітня 1912 р. НМЛ. АТ-54888/2. Арк. 67-69.
 8. Лист І. Труша до Аріадни Труш (Драгоманової). Каїр, 18 квітня 1912 р. НМЛ. АТ-54888/2. Арк. 41-42.
 9. Листівка І. Труша до Аріадни Труш (Драгоманової). Каїр, 3 травня 1912 р. НМЛ. АТ-54888/2. Арк. 58.
 10. Листівка І. Труша до Івана Франка. Каїр, 24 квітня 1912 р. НМЛ. АТ-54888/2. Арк. 575.
 11. Ямаш Ю. Польові дослідження єгипетських вакацій Івана Труша : другі читання пам'яті М. Біляшівського. Матеріали наукової конференції. 24-25 жовтня 2007 р. К. : Національний художній музей України, 2009. С. 270-275.
 12. Іван Труш. Твори з приватних збірок. Львів: Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ. К: Оранта, 2005. 128 с.

SCIENTIFIC EDITION

MONOGRAPH
PROSPEKTIVE GLOBALE WISSENSCHAFTLICHE TRENDS
WIRTSCHAFT UND HANDEL; MANAGEMENT UND MARKETING; BILDUNG UND
PÄDAGOGIK; PSYCHOLOGIE UND SOZIOLOGIE; PHILOLOGIE; RECHTS- UND
POLITIKWISSENSCHAFTEN; KUNSTGESCHICHTE UND KULTUR

PROSPECTIVE GLOBAL SCIENTIFIC TRENDS
ECONOMICS AND TRADE; MANAGEMENT AND MARKETING; EDUCATION AND
PEDAGOGY; PSYCHOLOGY AND SOCIOLOGY; PHILOLOGY; LEGAL AND POLITICAL
SCIENCES; ART HISTORY AND CULTURE
MONOGRAPHIC SERIES «EUROPEAN SCIENCE»
BOOK 39. PART 3

Authors:

Bashlai S. (1), Kovalenko V. (1), Ternova A.S. (2), Vlasenko I.G. (2), Sirenko S.O. (2),
Zhyvko Z. (3), Tambovska K.V. (4), Oleksin Y.P. (5), Kochubey A.V. (5), Sokal V.A. (5),
Shevchuk T.E. (5), Yakubovska S.S. (5), Oleksenko S. (6), Sabol D. (6), Khomenko O. (6),
Shevchenko O.M. (7), Ogurtsova O.L. (7), Piestsov R. (8), Derkachova N. (8),
Voitiuk D. (8), Yamash Y.V. (9)

The scientific achievements of the authors of the monograph were also reviewed and recommended for
publication at the international scientific symposium
«**Prospektive globale wissenschaftliche Trends /**
Prospective global scientific trends '2025»
(April 30, 2025)

Monograph published in the author's edition

The monograph is included in
International scientometric databases

500 copies
April, 2025

Published:
ScientificWorld-Net Akhat AV
Lußstr 13,
Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@promonograph.org
<https://desymp.promonograph.org>

WINEXTAGE